

MINISTERUL MUNCII ȘI PROTECȚIEI SOCIALE AL REPUBLICII MOLDOVA
MINISTRY OF LABOR AND SOCIAL PROTECTION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA
МИНИСТЕРСТВО ТРУДА И СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ РЕСПУБЛИКИ МОЛDOVA

ORDIN
mun. Chișinău

01.12.2022

nr.104

**Cu privire la aprobarea Ghidului privind
completarea Programului Individual de
Reabilitare și Incluziune Socială (PIRIS)**

În conformitate cu prevederile art.12 al Legii nr.60/2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități, în temeiul prevederilor pct. 9 subpct. 11) al Regulamentului cu privire la organizarea și funcționarea Ministerului Muncii și Protecției Sociale, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 149/2021,

ORDON:

1. Se aprobă, Ghidul privind completarea Programului individual de reabilitare și incluziune socială (PIRIS), conform anexei la prezentul Ordin.

2. În procesul de determinare a gradelor de dizabilitate la adulți și copii, Consiliul Național pentru Determinarea Dizabilității și Capacității de Muncă, se va conduce și va aplica prevederile prezentului Ghid.

3. Controlul executării prezentului ordin se atribuie dlui Vasile CUȘCA, Secretar de Stat.

MINISTRU

Marcel SPATARI

nr. 104 din 01.12. Anexă la Ordinul
2022

Ministerul Muncii și Protecției Sociale
Consiliul Național pentru Determinarea Dizabilității și Capacității de Muncă

**GHID PRIVIND COMPLETAREA PROGRAMUL INDIVIDUAL DE
REABILITARE ȘI INCLUZIUNE SOCIALĂ (PIRIS)**

Chișinău 2022

CUPRINS

INTRODUCERE	4
Obiective	5
Sinteza celor mai importante acte normative internaționale/naționale cu privire la dreptul la educație/reabilitare /muncă pentru persoanele cu dizabilități	6
<u>Definiții utile</u>	9
1. Recomandări de asistență și reabilitare medicală.....	11
2. Recomandări de muncă și activitate profesională.....	13
2.1. Recomandări de muncă și activitate profesională conform gradului de dizabilitate și tipului de afecțiune	15
2.1.1 Recomandări generale de muncă în afecțiuni respiratorii	15
2.1.2 Recomandări generale de muncă în afecțiunile sistemului osteo-articulare, mușchilor, țesutului conjunctiv	17
2.1.3 Recomandări generale de muncă în afecțiuni neoplazice	19
2.1.4 Recomandări generale de muncă în afecțiunile sângelui și organelor hematopietice, tulburări imunitare, HIV/SIDA	20
2.1.5 Recomandări de muncă în afecțiuni endocrine, de nutriție și metabolism, Diabetul zaharat	21
2.1.6 Recomandări de muncă în tulburări mintale și de comportament	22
2.1.7 Recomandări generale de muncă în afecțiuni neurologice	23
2.1.8 Recomandări generale de muncă în afecțiunile ochiului și anexelor sale	24
2.1.9 Recomandări generale de muncă în afecțiuni audio-verbale	25
2.1.10 Recomandări generale de muncă în afecțiuni cardiovasculare	26
2.1.11 Recomandări generale de muncă în afecțiuni digestive	27
2.1.12 Recomandări generale de muncă în afecțiuni ale sistemului excretor	28
3. Recomandări de servicii sociale	29
4. Recomandări pentru procesul educațional (pentru copii și persoane adulte aflate în proces de instruire)	32
ANEXE	35

ABREVIERI

ANOFM - Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă

BCR - Boală Cronică Renală

CDS - Cadrului Didactic de Sprijin

CES - Cerințe Educaționale Speciale

CNDDCM - Consiliul Național pentru Determinarea Gradului de Dizabilitate și Capacității de Muncă

CREI - Centru de resurse pentru educație incluzivă (din instituția de învățământ)

DZ - Diabet zaharat

EI - Educație Incluzivă

HG - Hotărâre de Guvern

IMSP – Instituție Medico Sanitară Publică

IDF - Federația Internațională a Diabetului

ITC - Intervenția Timpurie în Copilărie

MS - Misterul Sănătății

MMPS - Misterul Muncii și Protecției Sociale

MT - Mycobacterium tuberculosis

HIV/SIDA - Sindromul Imunodeficienței Umane dobândite

PIRIS - Programul Individual de Reabilitare și Incluziune Socială

OIM - Organizația Internațională a Muncii

ONU - Organizația Națiunilor Unite

RM - Republica Moldova

SAP - Serviciul de Asistență Psihopedagogică

TB - Tuberculoză

WHO - World Health Organization

INTRODUCERE

Persoanele cu dizabilități se confruntă cu multiple probleme în toate domeniile vieții sociale, inclusiv accesul la serviciile de sănătate, educație și ocupare.

Pentru o societate incluzivă, în care drepturile persoanelor cu dizabilități să fie protejate și în care să nu existe discriminare, este necesară o abordare intersectorială în incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități pentru asigurarea respectării drepturilor fundamentale ale acestora în egală măsură cu ceilalți cetățeni.

În scopul reglementării drepturilor persoanelor cu dizabilități în vederea incluziunii sociale a acestora, garantării posibilității participării lor în toate domeniile vieții fără discriminare, la un nivel identic cu ceilalți membri ai societății, având la bază respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, a fost adoptată Legea nr. 60/2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități, care prevede că:

CNDDCM este unica Instituție publică, responsabilă de determinarea dizabilității și capacității de muncă, respectiv, în procesul de certificare a gradelor de dizabilitate se eliberează și „Programul individual de reabilitare și incluziune socială”, document completat de Consiliul Național pentru Determinarea Dizabilității și Capacității de Muncă sau de structurile sale teritoriale, în care sunt stabilite recomandările generale privind activitățile și serviciile de care persoana cu dizabilități are nevoie în procesul de incluziune socială.

Importanța elaborării Ghidului:

Acest ghid oferă repere teoretice, explică principiile metodologice de includere a recomandărilor generale de muncă, servicii sociale, medicale și de educație, ce pot fi utilizate pentru promovarea unei abordări incluzive în activitate și participare. O atenție specială este acordată în acest context problematicii complexe a asigurării unui mediu incluziv pozitiv și a accesului la reabilitare medicală/ educație/ muncă pentru toate persoanele încadrate în grad de dizabilitate, adulți și copii.

Mesajul-cheie:

Necesitățile persoanelor încadrate în grad de dizabilitate adulți/copii sunt centrate pe nevoile speciale individuale în corelație cu tipul de afecțiune.

Scopul ghidului

Scopul elaborării prezentului Ghid este de a spori calitatea serviciilor prestate de către specialiștii Consiliului Național pentru Determinarea Dizabilității și Capacității de Muncă, reglementarea și standardizarea procesului de completare a Programului individual de reabilitare și incluziune socială, precum și sporirea calității recomandărilor privind activitățile și serviciile de care persoana cu dizabilități are nevoie în procesul de incluziune socială.

Obiectivele ghidului

Obiectivul general al ghidului constă în crearea unor instrumente destinate managerului de caz/ medicului reabilitolog/ asistentului social/psihopedagogului în procesul de întocmire a recomandărilor generale în domeniul reabilitării medicale, profesionale, a proceselor educaționale și serviciilor sociale, menite de a înlătura barierele întâmpinate de către persoanele cu dizabilități.

Obiectivul specific: Dezvoltarea capacității specialiștilor din Serviciul de determinarea gradului de dizabilitate și din cadrul Serviciului de control al determinării gradului de dizabilitate de a răspunde

adecvat necesităților educaționale/ reabilitare medicală, profesională/ recomandări de muncă generale persoanelor încadrate în grad de dizabilitate (aduți/copii) și de a promova o abordare incluzivă în activitatea sa profesională.

Totuși, raționamentul final referitor la recomandările generale privind activitățile și serviciile de care persoana cu dizabilități are nevoie în procesul de incluziune socială, necesită a fi analizat de către experții în evaluarea cărora se află dosarul respectiv.

Pentru atingerea acestor obiective sunt necesare următoarele:

- cunoașterea cadrului normativ în domeniul drepturilor persoanelor cu dizabilități în toate sferile de activitate, de către specialiștii CNDDCM;
- conștientizarea complexității barierelor pe care le înfruntă persoana cu dizabilități (aduți/copii) în procesul de incluziune socială și a principalelor provocări asociate cauzelor care au dus la încadrarea în grad de dizabilitate;
- conștientizarea importanței completării PIRIS, pentru asigurarea ulterioară a serviciilor necesare individuale, în scopul participării active a persoanelor cu dizabilități la viața comunității.

Tematica Ghidului cuprinde aspectele științifice, normative, metodologice, proiective și aplicative pentru toate compartimentele Programului Individual de Reabilitare și Incluziune Socială.

Actele normative internaționale/naționale cu privire la dreptul la educație/reabilitare /asistență socială/muncă a persoanelor cu dizabilități

1. Declarația Universală a Drepturilor Omului

Art. 23 „Orice persoană are dreptul la muncă, la libera alegere a muncii sale, la condiții echitabile și satisfăcătoare de muncă, precum și la ocrotirea împotriva șomajului”.

2. Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități

Art. 27 „Statele părți recunosc dreptul persoanelor cu dizabilități de a munci în condiții de egalitate cu ceilalți; aceasta include dreptul la oportunitatea de a-și câștiga existența prin exercitarea unei activități liber alese sau acceptate pe piața muncii, într-un mediu de lucru deschis, inclusiv și accesibil persoanelor cu dizabilități. Statele Părți vor proteja și promova dreptul la muncă, inclusiv pentru cei care dobândesc o dizabilitate pe durata angajării, prin luarea de măsuri adecvate, inclusiv de ordin legislativ.”

3. Declarația OIM privind Principiile și Drepturile Fundamentale la Locul de Muncă și Respectarea lor.

Declarația, adoptată în 1998, recunoaște faptul că toate statele, prin apartenența sa în calitate de membru al OIM, au de onorat o obligație, să promoveze și să aplice în practică, în conformitate cu Constituția, principiile privind drepturile fundamentale, care reprezintă subiectul convențiilor de bază.

4. Codul de Practică al OIM privind HIV/SIDA și lumea muncii, care a fost aprobat prin consens la o ședință tripartită a experților din toate regiunile în luna mai 2001. Codul stabilește principiile pentru elaborarea politicilor și ghidurilor practice pentru programele de îngrijiri și prevenție. OIM este și ea angajator și aplică Codul de Practică în propriile sale politici de cadre: în iulie 2001, Directorul General a emis o circulară cu privire la politica de cadre în domeniul HIV/ SIDA, în baza principiilor Codului.

5. Constituția Republicii Moldova

Aliniatul (1) al art. 43 „Orice persoană are dreptul la muncă, la libera alegere a muncii, la condiții echitabile și satisfăcătoare de muncă, precum și la protecția împotriva șomajului”.

6. Codul Muncii al Republicii Moldova (Monitorul Oficial Nr. 159-162 art. 648, publicat 29.07.2003)

Art. 8. „În cadrul raporturilor de muncă acționează principiul egalității în drepturi a tuturor salariaților. Orice discriminare, directă sau indirectă, a salariatului pe criterii de sex, vârstă, rasă, culoare a pielii, etnie, religie, opțiune politică, origine socială, domiciliu, dizabilitate, infectare cu HIV/SIDA, apartenență sau activitate sindicală, precum și pe alte criterii nelegate de calitățile sale profesionale, este interzisă”.

Art. 62. „Se interzice aplicarea perioadei de probă în cazul încheierii contractului individual de muncă cu persoanele cu dizabilități”.

Art. 96. „Pentru persoanele cu dizabilități severe și accentuate se stabilește o durată redusă a timpului de muncă de 30 de ore pe săptămână, fără diminuarea drepturilor salariale și a altor drepturi prevăzute de legislația în vigoare”.

Art. 121. „Persoanele cu dizabilități de vedere severe beneficiază de un concediu de odihnă anual suplimentar plătit cu durata de cel puțin 4 zile calendaristice. Iar unuia dintre părinții care au 2 și mai mulți copii în vârstă de până la 14 ani (sau un copil cu dizabilități) li se acordă, în baza unei cereri scrise, un concediu de odihnă anual suplimentar plătit cu durata de 4 zile calendaristice”.

Art. 292¹. Salariații ce prestează munca la distanță:

(1) Munca la distanță reprezintă forma de organizare a muncii în domeniile de activitate, prin care salariatul își îndeplinește atribuțiile specifice ocupației, funcției sau meseriei pe care o deține în alt loc decât cel organizat de angajator, folosind inclusiv mijloace din domeniul tehnologiei informației și comunicațiilor.

(2) Salariații cu munca la distanță sunt salariații care au încheiat un contract individual de muncă sau un acord suplimentar la contractul existent, care conțin clauze de muncă la distanță.

Art. 292². Principiile organizării muncii la distanță:

(3) Salariatul cu munca la distanță se bucură de toate drepturile și garanțiile prevăzute de lege, de contractul colectiv de muncă, de contractul individual de muncă sau de alt act normativ la nivel de unitate aplicabil salariaților al căror loc de muncă este organizat de angajator.

(4) Particularitățile privind munca la distanță pot fi prevăzute în contractul individual de muncă, în contractul colectiv de muncă sau în regulamentul intern al unității ori în alt act normativ la nivel de unitate.

7. Legea nr. 60/2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități (garantează incluziunea în câmpul muncii a persoanelor cu dizabilități (art. 33 – 40), inclusiv dreptul la muncă, formele de plasare în câmpul muncii, obligațiile angajatorilor privind plasarea în câmpul muncii a persoanelor cu dizabilități, durata timpului de muncă și a concediilor, orientarea, formarea și reabilitarea profesională.

Potrivit Legii privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități, nr. 60/2012, persoanele cu dizabilități se încadrează în muncă conform pregătirii lor profesionale și a capacității lor de muncă, atestate prin certificatul de încadrare în grad de dizabilitate și conform recomandărilor conținute în programul individual de reabilitare și incluziune socială, emis de CNDDCM (art. 34 alin. (2)).

Potrivit legii, toate persoanele cu dizabilități, care au o capacitate de muncă păstrată de la 20%, au dreptul să se înregistreze la ANOFM și să fie angajate.

8. Codul Educației al Republicii Moldova

Art. 634. „Educația Incluzivă este definită drept proces educațional care răspunde diversității copiilor și cerințelor individuale de dezvoltare și oferă oportunități și șanse egale de a beneficia de drepturile fundamentale ale omului la dezvoltare și educație de calitate în medii comune de învățare.”

9. Legea nr. 105/2018 cu privire la promovarea ocupării forței de muncă și asigurarea de somaj (conține prevederi referitor la servicii, măsuri noi de ocupare, adresate inclusiv și grupurilor vulnerabile pe piața muncii, precum este: angajarea asistată și adaptarea locului de muncă pentru necesitățile persoanei cu dizabilități, reabilitarea profesională a persoanelor cu dizabilități).

10. Hotărârea Guvernului nr. 357/2018 cu privire la determinarea dizabilității (Instrucțiune privind determinarea gradului de dizabilitate; VII. Program Individual Reabilitare incluziune socială a persoanelor cu dizabilități (PIRIS) art. 62. „În program sânt stabilite recomandări generale privind activitățile și serviciile din domeniile medical, asistență socială, educațional și profesional, de care persoana are nevoie în procesul de incluziune socială”.

11. Hotărârea Guvernului nr. 1025/2016 cu privire la aprobarea Regulamentului sanitar privind supravegherea sănătății persoanelor expuse acțiunii factorilor profesionali de risc (Regulamentul sanitar privind supravegherea sănătății persoanelor expuse acțiunii factorilor profesionali de risc stabilește cerințele pentru supravegherea sănătății persoanelor în raport cu factorii de risc (chimici, fizico-chimici, biologici și alți factori provocați de procesul de muncă) de la locul de muncă).

12. Ordinul MSMPS N715 din 29.07.2021 cu privire la Ghidul metodologic privind angajarea asistată a persoanelor cu dizabilități (Beneficiarii de servicii de angajare asistată (în continuare - beneficiari) - persoanele cu dizabilități, înregistrate cu statut de șomer la subdiviziunile teritoriale pentru ocuparea forței de muncă, care nu au putut fi angajate timp de 6 luni și li se recomandă servicii de angajare asistată de către Consiliul Național pentru Determinarea Dizabilității și Capacității de Muncă în Programul individual de reabilitare și incluziune socială (PIRIS)).

13. Ordinul MS nr.958 din 28.09.2012 cu privire la eficientizarea expertizei incapacității temporare de muncă (Anexa N2 Concluziile medicale (de modelul stabilit în anexă) se eliberează gratuit de către medicul de familie (medicul curant), prin coordonare cu șeful secției /subdiviziunii (Consiliul Medical Consultativ) în cazurile când se constată:... j) necesitatea aprecierii stării sănătății șomerilor (la solicitarea organului respectiv); ...m)confirmarea altor situații cu caracter medical care necesită confirmare de către medic.)

Definiții utile

Afectări – probleme ale funcțiilor sau structurilor organismului, cum sunt pierderile sau devierile semnificative.

Activitatea – executarea unei sarcini sau a unei acțiuni de către un individ.

Accesibilitate – ansamblu de măsuri și lucrări de adaptare a mediului fizic, transporturilor, precum și a mediului informațional și comunicațional, incluzând tehnologiile și sistemele informaționale și comunicațiile, conform necesităților persoanelor cu dizabilități; factor esențial de exercitare a drepturilor și de îndeplinire a obligațiilor persoanelor cu dizabilități în societate.

Adaptarea locului de muncă - totalitatea acțiunilor întreprinse de angajator pentru a facilita exercitarea dreptului la muncă și creșterea randamentului la locul de muncă a persoanei cu dizabilități, prin utilizarea cu echipamente, dispozitive și tehnologii asistive, ținând cont de necesitățile individuale ale persoanei cu dizabilități.

Adaptare rezonabilă - modificările și ajustările necesare și adecvate, care nu impun un efort disproporționat sau nejustificat atunci când este necesar, pentru a permite persoanelor cu dezabilități să se bucure sau să-și exercite, în condiții de egalitate cu ceilalți, toate drepturile și libertățile fundamentale ale omului.

Copil cu Cerințe Educaționale Speciale (CES) - necesitățile educaționale complementare obiectivelor generale ale educației școlare, necesități care solicită o școlarizare adaptată particularităților individuale și/sau caracteristicile unei deficiențe (ori tulburări de învățare), precum și o intervenție specifică, prin reabilitare/recuperare și compensare corespunzătoare. CES exprimă o necesitate evidentă a anumitor copii de atenție și asistență educațională suplimentară, fără de care nuse poate vorbi efectiv de egalizarea șanselor, de acces și participare educațională și socială.

Capacitate de muncă – raportul dintre posibilitățile biologice individuale și solicitarea profesională; este determinată de abilitățile fizice și intelectuale, precum și de nivelul de integrare socioprofesională, care ține de pregătire și de experiență.

Dizabilitate – termen generic pentru afectări/deficiențe, limitări de activitate și restricții de participare, care denotă aspectele negative ale interacțiunii dintre individ (care are o problemă de sănătate) și factorii contextuali în care se regăsește (factorii de mediu și cei personali).

Factori profesionali de risc – factorii din mediul ocupațional, specifici locului de muncă și profesiei concrete, care pot influența sănătatea, în particular, pot cauza boli profesionale, cu pierderea temporară sau permanentă a capacității de muncă.

Incluziune socială – ansamblu de măsuri și acțiuni multidimensionale din domeniile protecției sociale, ocupării forței de muncă, locuirii, educației, sportului, ocrotirii sănătății, informării și comunicării, mobilității, securității, justiției și culturii, precum și din alte domenii destinate integrării persoanelor cu dizabilități în societate.

Loc de muncă protejat – spațiul aferent activității persoanei cu dizabilități, care cuprinde locul de lucru din clădirea instituției și orice alt loc din interiorul instituției, precum și din afara ei, la care persoana cu dizabilități are acces în timpul exercitării sarcinilor sale de lucru, adaptat nevoilor acesteia, inclusiv echipamentul și căile de acces.

Limitarea activității – dificultăți pe care un individ le poate avea în a executa activități.

Participarea – implicarea în situații de viață.

Restricții de participare – probleme pe care un individ le poate întâmpina prin implicarea în situații de viață.

Programul individual de reabilitare și incluziune socială (PIRIS) - document elaborat de Consiliul Național pentru Determinarea Dizabilității și Capacității de Muncă (CNDDCM) sau de structurile sale

teritoriale, în care sunt stabilite recomandările generale privind activitățile și serviciile de care persoana cu dizabilități are nevoie în procesul de incluziune socială.

1. Recomandări de asistență și reabilitare medicală

Recomandări
Tratament și supraveghere le medicul de familie
Tratament și supraveghere le specialist de profil (<i>de indicat</i>) Notă: Medicul expert indică centrat pe caz și în corelație cu baremul de investigații, examinările medicale funcționale necesare.
Reabilitarea - este un set de intervenții pentru optimizarea funcționării și reducerea dizabilității a persoanelor cu probleme de sănătate în interacțiunea cu mediul. Sursa: WHO, 2018.
Reabilitare medicală - este o specialitate medicală independentă preocupată de promovarea funcționării fizice și cognitive, a activităților (inclusiv comportamentul), a participării (inclusiv calitatea vieții) și modificarea factorilor personali și de mediu. Astfel, este responsabilă de prevenirea, diagnosticarea, tratarea și managementul reabilitării persoanelor cu afecțiuni dizabilitante și comorbidități la toate vârstele. Sursa: Ordinul MS RM 25.05.2011 N432 cu privire la organizarea și funcționarea Serviciului de Reabilitare Medicală.
Psihoterapia - este o acțiune psihologică sistematică, planificată și intențională, ce are la bază un sistem teoretic și conceptual bine pus la punct și este exercitată de un psihoterapeut calificat, medic sau psiholog. Sursa: Watson J.B. Behaviorism, revised 5th. Chicago, 1963.
Îngrijiri medicale la domiciliu - este orice activitate de îngrijire medicală prestată nemijlocit la domiciliul pacientului, direct în mediul său familiar de către lucrătorul medical, cu instruire în domeniu, care contribuie la îmbunătățirea stării acestuia. Sursa: Standardul Național de Îngrijiri Medicale la Domiciliu, Ordin MS nr. 855/2013.
Îngrijiri paliative - un tip de îngrijiri, care combină un șir de măsuri și terapii în scop de a îmbunătăți calitatea vieții pacienților și familiilor acestora, făcând față problemelor asociate cu boala amenințătoare de viață, prin prevenirea și înlăturarea suferinței, prin identificarea precoce, evaluarea corectă și tratamentul durerii și al altor probleme fizice, psiho-sociale și spirituale. În sens medical, prin îngrijiri paliative se înțelege îngrijirea activă și totală a pacienților a căror boală nu mai răspunde la tratament curativ, menită să asigure controlul durerii și al altor simptome clinice. Sursa: Standardul Național de Îngrijiri Paliative. Chișinău, Ordinul MS nr. 884/2010
Consumabile medicale - Produse de igiena și îngrijire personală, de la farmacie care sunt utilizate pe larg pentru respectarea normelor sanitare și de îngrijire a pacienților. Articole medicale și cosmetice de unică folosință destinate pentru a maximiza confortul și comoditatea, îmbunătăți condițiile de deservire și a contribui la buna însănătoșire.

Intervenție timpurie - „...complexitate de servicii/resurse adresate copiilor mici și familiilor lor, care sunt prestate la cererea acestora și sunt aplicate atunci când copilul/familia are nevoie de un sprijin special”.

Sursa: Agenția Europeană pentru Dezvoltarea Educației Speciale (2005).

Intervenția Timpurie în Copilărie (ITC) - „...experiențe și oportunități oferite sugarului și copilului mic cu dizabilități de către părinți și persoanele care îl îngrijesc, prin punerea la dispoziție a serviciilor de abilitare, cu intenția de a promova formarea unor achiziții și competențe comportamentale întru modelarea și crearea interacțiunilor pro-sociale ale copilului cu persoane și obiecte...”.

Sursa: Early childhood intervention – an overview of best practice. KPMG cutting through complexity. Health human services. Australia, 2014.

Intervenție timpurie (pentru copii) – proces de anticipare, identificare și întreprindere a măsurilor eficiente pentru copil și familie în scop de a minimaliza impactul și consecințele potențial negative ale stării patologice a copilului și de a contribui substanțial la sănătatea și dezvoltarea acestuia:

Sursa: Legea nr. 60/2012 cu privire la incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități.

Kinetoterapie – reprezintă totalitatea măsurilor și mijloacelor necesare pentru prevenirea, tratamentul și recuperarea medicală, utilizând ca mijloc fundamental exercițiul fizic și mișcarea.

Protezare auditivă/oculară/membrelor superioare/inferioare - Proteza reprezintă un dispozitiv ce are ca scop înlocuirea sau îmbunătățirea funcției unei părți a corpului uman.

Endoprotezare - proteză folosită în interiorul corpului.

Ajutor permanent din partea altei persoane în procesul de reabilitare medicală - „...persoanele cu dizabilități severe care, potrivit concluziei Consiliului Național pentru Determinarea Dizabilității și Capacității de Muncă, necesită ajutor permanent din partea altei persoane...”.

Sursa: HG RM N372 din 06.05.2010 privind aprobarea Regulamentului cu privire la modul de evidență și distribuire a biletelor de reabilitare/recuperare acordate persoanelor în vârstă și celor cu dizabilități.

2. Recomandări de muncă și activitate profesională

Recomandări
Activitatea de muncă în condiții obișnuite la locul de muncă actual <i>(de indicat alte mențiuni)</i>
Activitatea de muncă în condiții obișnuite <i>(de indicat alte mențiuni)</i>
Adaptarea locului de muncă, inclusiv tehnologii, echipamente etc. <i>(de indicat necesitățile)</i>
Întreprinderi specializate – întreprinderile și organizațiile al căror capital statutar este deținut în proporție de 100% de societățile și asociațiile obștești ale persoanelor cu dizabilități, create pentru realizarea scopurilor statutare proprii, în cadrul cărora 50% și mai mult din numărul total al lucrătorilor angajați sânt persoane cu dizabilități. La întreprinderi specializate se atribuie, de asemenea, atelierele și secțiile de ergoterapie, fără statut juridic, din cadrul instituțiilor sociale și medicale, care au dreptul să desfășoare activități economice independente, respectând legislația în vigoare. Sursa: Legea nr.60/2012 cu privire la incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități.
Munca la domiciliu/ Munca la distanță - reprezintă forma de organizare a muncii în domeniile de activitate, prin care salariatul își îndeplinește atribuțiile specifice ocupației, funcției sau meseriei pe care o deține în alt loc decât cel organizat de angajator, folosind inclusiv mijloace din domeniul tehnologiei informației și comunicațiilor. Sursa: Codul Muncii al RM Nr. 154/2003
Altele <i>(de indicat)</i>
Încadrarea în muncă la angajatorul unde a avut loc accidentul de muncă/boală profesională <i>(de indicat necesitățile)</i>
Orientare profesională - este un proces prin care persoana cu dizabilități este ajutat în clarificarea aptitudinilor sale să exercite o meserie sau o profesie.
Formare profesională – proces de instruire în urma căruia se obține o calificare atestată printr-un certificat sau o diplomă, eliberate în condițiile legii. Sursa: Codul educației al Republicii Moldova nr. 152 din 17.07.2014. Explicație: este procedura prin care se asigură creșterea și diversificarea competențelor profesionale, prin inițierea, calificarea, recalificarea, perfecționarea și specializarea persoanelor în căutarea unui loc de muncă, în vederea realizării mobilității și (re)integrării acestora pe piața forței de muncă.

Reabilitare profesională - complex de măsuri medicale, profesionale, sociale și pedagogice orientate spre recuperarea sau compensarea funcțiilor dereglate ale organismului și capacității de muncă a persoanei cu dizabilități care, din cauza stării de sănătate în interacțiune cu diverse obstacole, nu își poate desfășura activitatea de muncă conform calificării.

Sursa: Legea nr.60/2012 cu privire la incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități.

Suport/asistare la angajarea în câmpul muncii – serviciul prestat gratuit persoanelor cu dizabilități de către prestatorii acreditați de către serviciile de angajare asistată în vederea asigurării accesului, obținerii și păstrării unui loc de muncă remunerat pe piața muncii.

Sursa: Ordinul MSMPS N715 din 29.07.2021 cu privire la Ghidul metodologic privind angajarea asistată a persoanelor cu dizabilități.

Altele (de indicat)

2.1. Recomandări de muncă și activitate profesională conform gradului de dizabilitate și tipului de afecțiune

2.1.1 Recomandări generale de muncă în afecțiuni respiratorii	
<p>Notă cu indicații generale: Alegerea unui loc de muncă pentru o persoană cu dizabilități ale sistemului respirator depinde de mulți factori: sex, vârsta, studiile, traseul profesional al persoanei de până la încadrarea în grad de dizabilitate, precum și în mare măsură este determinat de tipul, etiologia și gradul de severitate al deficiențelor funcționale.</p>	
<p>Notă cu indicații specifice: Persoanele cu afecțiuni ale sistemului respirator nu pot efectua lucrări asociate cu solicitări energetice mari, umiditate, iritanți bronhopulmonari, noxe respiratorii. În aceste situații se poate indica schimbarea locului de muncă.</p>	
Gr. sever	<p>Presupune insuficiență respiratorie cronică severă ireductibilă – activitatea demuncă și activitatea profesională reduse sever.</p> <p><i>Totuși, în vederea respectării dreptului la muncă al persoanelor cu dizabilități, se aplică atitudinea centrată pe nevoile speciale ale persoanei (după caz).</i></p>
Gr. accentuat	Excluderea solicitărilor energetice mari, condiții nefavorabile de microclimat, noxe respiratorii.
Gr. mediu	Excluderea solicitărilor energetice mari, condiții nefavorabile de microclimat, noxe respiratorii.
<i>Specificare pentru astm bronșic:</i> contraindicată expunerea la alergeni specifici/nescifici.	
Tuberculoza pulmonară	
<p>Notă cu indicații generale: Tuberculoza e contagioasă în timpul bolii active. De cele mai multe ori, bacilul nu se transmite pe perioada infecției primare, iar tuberculoza latentă nu e niciodată contagioasă.</p>	
<p>Notă cu indicații specifice: Probabilitatea transmiterii MT depinde de numărul de microorganisme inhalate din aer (bolnavii cu cavități pulmonare sunt în mod special infecțioși, pentru că aceste leziuni conțin cantități mare de bacili) și de concentrația bacililor în aer (care depinde de gradul de ventilație și de volumul spațiilor), de durata în care o persoană este expusă la aerul contaminat, de virulența bacililor și de răspunsul imun mediat celular al gazdei. De aceea sunt predispuși la a fi infectați contracții apropiate ai bolnavului (cei care trăiesc în aceeași casă, colegii, rezidenții din diferite facilități, închisori etc.); persoanele infectate cu HIV și pacienții în tratament cu imunosupresoare sunt și ei la risc mai mare de a fi infectați, comparativ cu cei cu imunitatea normală.</p>	
Gr. sever	Nu este posibilă formularea recomandărilor generale privind activități de muncă.
Gr. accentuat	Tuberculoză pulmonară activă: inapt pentru activități care presupun contact cu alte persoane până la vindecare. Munca la distanță.
Gr. mediu	Forme în faza regresivă /stabilizare/ BAAR (-).
Sechelele posttuberculoase	

<p>Notă cu indicații specifice: Sechelele posttuberculoase se pot manifesta prin disfuncții ventilatorii în divers grad de manifestare, supurații bronho-pulmonare cronice cu recurențe frecvente, reducerea accentuată a capacității de efort fizic.</p>	
<p>Gr. sever</p>	<p>Capacitate de muncă redusă considerabil. <i>Totuși, în vederea respectării dreptului la muncă al persoanelor cu dizabilități, se aplică atitudinea centrată pe nevoile speciale ale persoanei (după caz).</i></p>
<p>Gr. accentuat</p>	<p>Evitarea solicitărilor energetice mari, condiții nefavorabile de microclimat, noxe respiratorii.</p>
<p>Gr. mediu</p>	<p>Evitarea solicitărilor energetice mari, condiții nefavorabile de microclimat, noxe respiratorii.</p>
<p>Notă: Necesită uneori schimbarea locului de muncă (după caz).</p>	

2.1.2 Recomandări generale de muncă în afecțiunile sistemului osteo-articular, mușchilor, țesutului conjunctiv	
<p>Notă cu indicații generale: Alegerea unui loc de muncă pentru o persoană cu dizabilități ale sistemului osteo-articular și muscular depinde de mulți factori: sex, vârsta, studiile, traseul profesional al persoanei de până la încadrarea în grad de dizabilitate, precum și în mare măsură este determinat de tipul, etiologia și gradul de severitate al deficiențelor funcționale. nUn impact major asupra capacității de recuperare profesională este abilitatea cu care persoana folosește mijloacele asistive (Anexa 1).</p>	
<p>Notă cu indicații specifice: Persoanele cu afecțiuni ale sistemului osteo-articular și muscular cu funcția afectată a extremităților inferioare nu pot efectua lucrări asociate cu efort fizic sever și moderat, cu o aflare predominantă în picioare, cu mersul îndelungat și statul în picioare, urcarea și coborârea scârilor frecvente, cu postură de lucru forțată, cu îndoirea frecventă a trunchiului, cu scule de muncă care vibrează, la temperaturi scăzute și ridicate.</p>	
Anchiloze, pseudartroze, artroze și redori articulare strânse de orice natură	
Gr. sever	<p>Recomandări centrate pe nevoile speciale ale persoanei (după caz). Muncă cu evitarea efortului fizic în poziție confortabilă, așezat. Toate tipurile de muncă intelectuală. Munca la distanță.</p>
Gr. accentuat	<p>Se recomandă activitate cu adaptarea rezonabilă a locului de muncă în corelație cu confortul postural și locomotor, centrat pe nevoile individuale ale persoanei. Sunt disponibile toate tipurile de muncă intelectuală. Munca la distanță.</p>
Gr. mediu	<p>Se recomandă activitate cu evitarea suprasolicitărilor posturale, cu posibilitatea de a folosi preponderent un picior sănătos pentru operațiuni de lucru, de preferință folosind sisteme automate și automatizate, mijloace de muncă funcționale, lucru la distanță, inclusiv utilizarea tehnologiilor informaționale. Sunt disponibile toate tipurile de muncă intelectuală. Munca la distanță.</p>
Amputațiile	
<p>Notă cu indicații specifice: recomandările de muncă la amputațiile de membru pelvin sunt corelate la capacitatea persoanei de a purta proteza/ abilitatea cu care persoana folosește mijloacele asistive. Cu o amputare completă a brațului, persoanele cu dizabilități nu pot efectua muncă asociată cu activitate fizică intensă și moderată, care necesită mișcări subtile și precise ale mâinii, siguranță deplină funcțională al ambelor membre superioare și toate tipurile de apucare a mâinii conducătoare.</p>	
Gr. sever	<p><i>Membrele toracice:</i> Abordare individuală centrată pe nevoile speciale ale persoanei.</p>

	<p><i>Membrele pelvine:</i> Se recomandă muncă cu evitarea efortului fizic în poziție confortabilă, așezat. Toate tipurile de muncă intelectuală.</p>
Gr. accentuat	<p><i>Membrele toracice:</i> Adaptarea locului de muncă la nevoile speciale ale persoanei cu ritm individual de lucru, fără norme de producție. Postura de lucru confortabilă, așezat.</p> <p>Toate tipurile de muncă intelectuală.</p> <p><i>Membrele pelvine:</i> Se recomandă activitate cu adaptarea rezonabilă a locului de muncă în corelație cu confortul postural și locomotor, centrat pe nevoile individuale ale persoanei.</p> <p>Sunt disponibile toate tipurile de muncă intelectuală.</p>
Gr. mediu	<p><i>Membrele toracice:</i> Se recomandă activitate de munca, care este accesibilă predominant cu o mână, folosind mâna afectată pentru apucarea și ținerea obiectelor cu o ușoară tensiune musculară și amplitudine redusă de mișcare (în cazurile când aceasta este posibil).</p> <p>Se recomandă de folosit de preferință sisteme automate și automatizate, mijloace de muncă funcționale, lucru la distanță, inclusiv utilizarea tehnologiilor informaționale.</p> <p><i>Membrele pelvine:</i> Se recomandă activitate cu evitarea suprasolicitărilor posturale, cu posibilitatea de a folosi preponderent un picior sănătos pentru operațiuni de lucru, de preferință folosind sisteme automate și automatizate, mijloace de muncă funcționale, lucru la distanță, inclusiv utilizarea tehnologiilor informaționale. Sunt disponibile toate tipurile de muncă intelectuală.</p>
<p>Notă: Necesită uneori schimbarea locului de muncă (după caz).</p>	

2.1.3 Recomandări generale de muncă în afecțiuni neoplazice

Notă cu indicații generale: capacitatea de muncă la persoanele ce suferă de o maladie neoplazică este diminuată în anumite perioade ale tratamentului, este nevoie de concediu medical, însă etapele sunt bine determinate și odată finalizat parcursul, cei mai mulți dintre pacienți își pot relua activitatea profesională.

Gr. sever	În deficiențele structural/funcționale dezvoltate de proces neoplazic sever manifestat, capacitatea de muncă este afectată considerabil. Însă, de la caz la caz, în raport cu capacitatea de activitate și participare ale persoanei corelată la caracterul muncii pe care acesta a efectuat-o de până la boală (și pentru a păstra locul de muncă) este necesar de formulat recomandări de muncă individualizate pentru fiecare caz în parte. Munca la distanță.
Gr. accentuat	Adaptarea rezonabilă a locului și programului de muncă centrat pe nevoile speciale ale persoanei. Excluderea noxelor. Munca la distanță.
Gr. mediu	Adaptarea rezonabilă a locului și programului de muncă centrat pe nevoile speciale ale persoanei. Excluderea noxelor. Munca la distanță.

Notă: Necesită uneori schimbarea locului de muncă (după caz).

2.1.4 Recomandări generale de muncă în afecțiunile sângelui și organelor hematopoietice, tulburări imunitare	
HIV/SIDA	
<p>Notă cu indicații generale: <i>Legea RM Nr. 23 din 16.02.2007 cu privire la profilaxia infecției HIV/SIDA art. 22. Interzicerea discriminării la locul de muncă.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Este interzisă orice formă de discriminare pe motiv de status HIV pozitiv la toate etapele de angajare, promovare sau atribuire a responsabilităților de serviciu în orice domeniu public sau privat, la alegerea sau numirea în funcții publice. • Persoanele cu status HIV pozitiv angajate în câmpul muncii în orice domeniu public sau privat beneficiază de aceleași drepturi, garanții și oportunități ca și ceilalți angajați. • Nu se admite concedierea pe motiv de status HIV pozitiv. <p>În funcție de stadiul infecției, persoanele infectate cu HIV sau bolnave de SIDA beneficiază de servicii de orientare sau reorientare profesională, în condițiile legii.</p>	
Gr. sever	<p>În deficiențele structural/funcționale dezvoltate de situațiile clinic asociate infecției HIV/SIDA (neoplasme; TB activă, sarcomul Kaposi; sepsis recurent; sindrom cașectizant; etc.), capacitatea de muncă este afectată considerabil.</p> <p><i>Totuși, în vederea respectării dreptului la muncă, se recomandă evaluarea centrată pe nevoile speciale ale persoanei.</i></p>
Gr. accentuat	Adaptarea rezonabilă a locului și programului de muncă centrat pe nevoile speciale ale persoanei.
Gr. mediu	Adaptarea rezonabilă a locului și programului de muncă centrat pe nevoile speciale ale persoanei.
<p>Notă: În caz de comorbiditate prin TB, recomandările de activitate profesională vor fi consultate în compartimentul corespunzător.</p>	

2.1.5 recomandări generale în afecțiuni endocrine, de nutriție și metabolism	
Diabetul zaharat	
<p>Notă cu indicații generale: Federația Internațională a Diabetului (IDF) este o organizație globală care promovează îngrijirea și prevenirea diabetului la nivel mondial. Aceasta a elaborat prima <i>Cartă a Drepturilor persoanelor cu diabet zaharat</i>, care conține principii cheie referitoare la ocuparea forței de muncă. Multe țări au elaborat, de asemenea, o cartă similară pentru persoanele care trăiescu diabet.</p> <p>Aceasta statuează că persoanele cu diabet zaharat au dreptul:</p> <ul style="list-style-type: none"> • să fie tratate corect în ceea ce privește încadrarea în muncă și progresul carierei, recunoscând în același timp că există anumite ocupații în care riscuri identificabile pot limita angajarea persoanelor cu diabet; • să fie pe deplin susținute la (...) locurile de muncă și să li se acorde timp să participe la programări medicale, precum și timp și intimitate pentru a auto-testa și administra medicamente într-un mediu curat și sigur. 	
<p>Notă cu indicații speciale: În diabetul de tip 1, este important ca activitatea profesională să se bazeze pe un <i>regim potrivit ziua și nutriția</i>, cu posibilitatea de administra în mod regulat și insulină. Se recomandă profesii calme cu ore de lucru standardizate.</p> <p>Diabetul de tip II, de regulă, apare deja la vârsta adultă, atunci când alegerea unei profesii nu mai este relevantă. În general, o persoană își poate continua munca obișnuită, cu condiția să poată urma schema zilnică recomandată, să mănânce și să ia medicamente la timp. Excepția este specialitățile asociate cu responsabilitatea pentru viață: aviația și orice alt transport, lucrul cu mecanisme complexe și așa mai departe.</p>	
Gr. sever	<p>În deficiențele structural/funcționale dezvoltate de complicațiile din cadrul DZ (retinopatie diabetică proliferativă; angiopatie diabetică cu bonturi amputaționale, nefropatie diabetică gravă, etc) capacitatea de muncă este afectată considerabil.</p> <p><i>Totuși, în vederea respectării dreptului la muncă, se recomandă evaluarea centrată pe nevoile speciale ale persoanei.</i></p>
Gr. accentuat	<p>Adaptarea rezonabilă a locului și programului de muncă centrat pe nevoile speciale ale persoanei.</p> <p>Evitarea periculozităților, efortului fizic și psihoemoțional susținut.</p> <p>Munca la distanță.</p>
Gr. mediu	<p>Adaptarea rezonabilă a locului și programului de muncă centrat pe nevoile speciale ale persoanei.</p> <p>Evitarea periculozităților, efortului fizic și psihoemoțional susținut. Munca la distanță.</p>

2.1.6 Recomandări de muncă în tulburări mintale și de comportament

Notă cu indicații generale: Persoanele diagnosticate cu tulburări mintale resimt stigma socială și se confruntă cel mai frecvent cu situații problematice de viață, nu doar din cauza tulburării în sine, cât mai ales a diagnosticului și etichetei diagnostice. Rezolvarea situațiilor de viață este o provocare cu care se confruntă permanent individul integrat în societate.

Unul dintre cei mai mari pași pe care un angajator îl poate lua este să schimbe cultura din jurul condițiilor de sănătate mintală, deoarece stigma este un motiv principal pentru care oamenii nu caută tratament. Scopul este ca oamenii să fie suficient de încrezători să spună când au nevoie de ajutor.

Notă cu indicații speciale la recomandările generale de muncă:

1. Tulburări de personalitate de diversă etiologie: situații clinico-funcționale în cazul în care există potențial de comportament psihopatiform sau chiar și manifestare psihopatiformă. Prezența diminuării performanțelor psihice de tip organic-cerebral.

2. Tulburări ale dispoziției afective: situații clinico-funcționale cu simptomatice ce se menține constant sau se agravează, modificând însăși echilibrul structurii personalității pacientului, iau aspectul unor dezvoltări psihotice.

3. Schizofrenia:

- imprevizibilitatea recăderilor (ex.: șoferi; muncă cu responsabilități la serviciu; muncă cu efort de atenție și concentrație susținut);

- defect psihic postprocesul accentuat manifestat cu o evoluție cu decompensări frecvente care crește gradul de conflictualitate și diminuarea importantă a capacității de adaptare;

- situații clinico-funcționale când se mențin elementele productive disociative cu deteriorarea nucleului personalității și modificări importante ale comportamentului prin potențial antisocial.

4. Epilepsia: situații clinico-funcționale care dezvoltă manifestări psihice polimorfe intercritice/permanente, frecvența-tabloul clinic-răspunsul la tratament specific; posibilități de adaptare la solicitările profesionale.

Gr. sever	Activitate centrată pe nevoile speciale ale persoanei cu consiliere și ghidare în terapie ocupațională.
Gr. accentuat	Activitate centrată pe nevoile speciale ale persoanei cu adaptarea rezonabilă a locului, volumului și intensității programului de muncă cu evitarea efortului fizic și psihoemoțional susținut. Consiliere și ghidare ajustată la nevoile persoanei după caz). Excluderea pericolozităților. Munca la distanță.
Gr. mediu	Activitate centrată pe nevoile speciale ale persoanei cu evitarea efortului fizic și psihoemoțional susținut. Consiliere și ghidare ajustată la nevoile persoanei (după caz). Excluderea pericolozităților. Munca la distanță.

2.1.7 Recomandări generale de muncă în afecțiuni neurologice

Notă cu indicații generale: În raport cu topografia leziunii și modul de manifestare clinico-funcțională a deficiențelor neurologice, acestea pot singure sau asociat să dezvolte situații care îndeamnă spre adaptarea sau schimbarea locului de muncă.

Notă cu indicații speciale: situații clinico-funcționale exprimate prin deficiență locomotorie sau posturală de statică și coordonare; deficiență de dexteritate; deficiență de fonatie, deglutiție, masticație; deficiențe cronice ale controlului sfincterian; deficiențe ale funcției limbajului; crize convulsive, etc.

Gr. sever	Capacitate de muncă redusă considerabil. <i>Totuși, în vederea respectării dreptului la muncă, se recomandă evaluarea centrată pe nevoile speciale ale persoanei (după caz).</i> Munca la distanță.
Gr. accentuat	Adaptarea rezonabilă a locului și programului de muncă centrat pe nevoile speciale ale persoanei. Evitarea efortului locomotor/fizic/psihoeemoțional susținut (după caz). Munca la distanță.
Gr. mediu	Adaptarea rezonabilă a locului și programului de muncă centrat pe nevoile speciale ale persoanei. Evitarea efortului locomotor/fizic/psihoeemoțional susținut (după caz). Munca la distanță.

Note:

1. Recomandările de muncă pentru persoanele expertizate cu „Epilepsie” sau „Crize/sindrom convulsiv”, situație clinic asociată, vor conține sintagma „excluderea pericolozităților”, indiferent de gradul de dizabilitate în care va fi încadrată persoana.
2. Necesită uneori schimbarea locului de muncă (după caz).

2.1.8 Recomandări generale de muncă în afecțiunile ochiului și anexelor sale

Notă cu indicații generale: Numărul potențial de locuri de muncă pentru nevăzători continuă să crească. Asta pentru că noile tehnologii și atitudinile schimbătoare deschid tot mai multe uși pentru persoanele cu deficiențe de vedere. De fapt, Fundația Americană pentru Nevăzători a identificat peste 300 de cariere pe care oamenii cu deficiențe de vedere le pot avea cu succes.

Este adevărat că unele locuri de muncă necesită mai mult timp de acomodare decât altele, dar posibilitățile de carieră sunt probabil mai variate decât se crede. Persoanele nevăzătoare își pot găsi cu siguranță calea. Următoarele cariere le pot inspira. Toate pot fi considerate oportunități bune pentru lucrătorii nevăzători.

Notă cu indicații speciale: De ce este nevoie pentru a acomoda și integra un angajat cu deficiențe de vedere în câmpul muncii:

- Modificarea programelor de lucru.
- Furnizarea de tehnologii asistive și a echipamentelor de comunicații sau mobilier special concepute.
- Permișiunea de a fi însoțit și ajutat de un asistent personal pentru a-și putea îndeplini sarcinile la locul de muncă, în cazul în care acomodarea nu poate fi asigurată de personalul actual (după caz).
- Eliminarea barierelor arhitecturale, inclusiv reconfigurarea spațiilor de lucru.
- Furnizarea materialelor în formate alternative (Anexa 1).

Gr. sever	Adaptarea rezonabilă a locului și programului de muncă centrat pe nevoile speciale ale persoanei cu confort optic optim. Evitarea periculozităților, efortului fizic și psihoemoțional susținut. Munca la distanță.
Gr. accentuat	Adaptarea rezonabilă a locului și programului de muncă centrat pe nevoile speciale ale persoanei cu confort optic optim. Evitarea periculozităților, efortului fizic și psihoemoțional susținut. Munca la distanță.
Gr. mediu	Adaptarea rezonabilă a locului și programului de muncă centrat pe nevoile speciale ale persoanei cu confort optic optim. Evitarea periculozităților, efortului fizic și psihoemoțional susținut. Munca la distanță.

Notă: Pentru persoanele cu deficiențe de vedere severe/accentuate este nevoie de indicat și adaptarea accesului și spațiului interior al instituției de învățământ

2.1.9 Recomandări generale de muncă în afecțiuni audio-verbale

Notă cu indicații generale: Deficiențele de auz sunt afecțiuni care dezvoltă probleme sociale și economice semnificative pentru persoane, familii și comunități.

Afecțiunile audio-verbale poate avea un impact negativ asupra veniturilor persoanei în funcție de gravitatea hipoacuziei. La adulți, în funcție de gravitatea sa, hipoacuzia îngreunează adesea obținerea și păstrarea unui loc de muncă. Aceștia pot fi victimele stigmatizării și izolării sociale datorită hipoacuziei.

Notă cu indicații speciale: De ce este nevoie pentru a acomoda și integra un angajat cu deficiențe de auz/limbaj în câmpul muncii:

- Modificarea programelor de lucru.
- Furnizarea de tehnologii asistive și a echipamentelor de comunicații (Anexa 1).
- Prestarea serviciilor de comunicare prin utilizarea limbajului mimico-gestual/limbajului semnelor cu ajutorul interpretului (dacă este nevoie).
- Eliminarea condițiilor nocive de muncă (variații de temperatură, excluderea suprasolicităților auditive și verbale, vibrației, microclimat echilibrat, periculozităților).

Gr. accentuat	Adaptarea rezonabilă a locului și programului de muncă centrat pe nevoile speciale ale persoanei cu confortul unui mediu auditiv adaptat.Excluderea periculozităților. Munca la distanță.
Gr. mediu	Adaptarea rezonabilă a locului și programului de muncă centrat pe nevoile speciale ale persoanei cu confortul unui mediu auditiv adaptat.Excluderea periculozităților. Munca la distanță.

2.1.10 Recomandări generale de muncă în afecțiuni cardiovasculare

Notă cu indicații generale: Patologia cardiovasculară rămâne cea mai importanta cauză de mortalitate în Europa, numărul de decese datorate acesteia fiind mai mare decât toate formele de cancer la un loc, potrivit Organizației Mondiale a Sănătății. Totodată, determinând afecțiuni cronice, reprezintă o cauză majoră de dizabilitate de durată, cu afectarea marcată a calității vieții pacienților. Patologia cardiovasculara cuprinde atât boli ce afectează inima – tulburări de ritm sau de conducere, valvulopatii, insuficiența cardiacă, cardiopatii congenitale, cardiomiopatii sau tumori cardiace - cât și vasele de sânge - *boli coronariene* - vasele de sânge ce irigă mușchiul cardiac - cardiopatia ischemică, infarctul miocardic, *boli cerebrovasculare* - boli ale vaselor ce irigă creierul - accidentul vascular, arterioscleroza, și *bolile vaselor periferice* – anevrisme, tromboze, arteriopatii, patologia venoasă.

Notă cu indicații speciale: Criteriile de apreciere a capacității de muncă în bolile cardiovasculare au în vedere pe prim plan aspectul funcțional și structural al bolii corelate cu posibilitatea efectuării unei activități fizice sau intelectuale fără agravarea și dezvoltarea unor complicații.

Gr. sever	Aceste persoane au capacitatea de muncă în condiții de solicitare fizică pierdută în cea mai mare parte sau în totalitate. <i>Totuși, în vederea respectării dreptului la muncă, se recomandă evaluarea centrată pe nevoile speciale ale persoanei.</i> Ar fi posibile unele tipuri de muncă intelectuală cu program și intensitate de muncă centrată pe nevoile speciale ale persoanei. Munca la distanță.
Gr. accentuat	Adaptarea rezonabilă a locului și programului de muncă centrat pe nevoile speciale ale persoanei cu confort organic optim. Evitarea efortului fizic și psihoemoțional susținut. Munca la distanță.
Gr. mediu	Adaptarea rezonabilă a locului și programului de muncă centrat pe nevoile speciale ale persoanei cu confort organic optim. Evitarea efortului fizic și psihoemoțional susținut.

Notă: Necesită uneori schimbarea locului de muncă (după caz).

2.1.11 Recomandări generale de muncă în afecțiuni digestive	
<p>Notă cu indicații generale: Bolile digestive modifică capacitatea de muncă în măsura în care este afectată starea de nutriție și echilibrul umoral al organismului, dovedite prin examen clinico-funcțional.</p>	
<p>Notă cu indicații speciale: Pentru această categorie de deficienți este necesar să se asigure un loc de muncă adecvat, pe care să-l presteze cu program de muncă adaptat după caz și să îndeplinească câteva condiții esențiale: excluderea efortului fizic și psihoemoțional susținut în postură predominant șezândă, fără activități suplimentare. La fel este nevoie de ținut seama de pauze pentru asigurarea mesei fracționate. Toate acestea într-un microclimat fără factori toxici.</p>	
Gr. sever	<p>Aceste persoane au capacitatea de muncă în condiții de solicitare fizică pierdută în cea mai mare parte sau în totalitate.</p> <p><i>Totuși, în vederea respectării dreptului la muncă, se recomandă evaluarea centrată pe nevoile speciale ale persoanei.</i></p> <p>Ar fi posibile unele tipuri de muncă intelectuală cu program și intensitate de muncă centrată pe nevoile speciale ale persoanei.</p> <p>Munca la distanță.</p>
Gr. accentuat	<p>Adaptarea rezonabilă a locului și programului de muncă centrat pe nevoile speciale ale persoanei cu confort organic optim.</p> <p>Evitarea efortului fizic și psihoemoțional susținut. Munca la distanță.</p>
Gr. mediu	<p>Adaptarea rezonabilă a locului și programului de muncă centrat pe nevoile speciale ale persoanei cu confort organic optim.</p> <p>Evitarea efortului fizic și psihoemoțional susținut. Necesită uneori schimbarea locului de muncă.</p>
<p>Notă: Necesită uneori schimbarea locului de muncă (după caz).</p>	

2.1.12 Recomandări generale de muncă în afecțiuni ale sistemului excretor

Notă cu indicații generale: sistemul excretor este unul care este responsabil pentru eliminarea tuturor deșeurilor noastre corporale metabolice produse de activitatea celulară, cum ar fi produsele chimice, dioxidul de carbon și excesul de apă și căldură.

Notă cu indicații speciale: Indiferent de etiologia sa, IRC evoluează în cinci stadii:

BCR I K/DOQI - stadiul de compensare funcțională deplină. Capacitatea de muncă este păstrată dacă natura afecțiunii care a generat BCR nu stabilește o altă indicație.

BCR II K/DOQI - stadiul compensat (faza poliurică). Activitatea de muncă este recomandată în condiții care exclud frigul, umezeala, temperaturi înalte, mediu toxic.

BCR III K/DOQI - stadiul de compensare funcțională limitrof (faza de retenție azotată fixă). Activitatea de muncă este recomandată în corelație strictă cu confortul organic și microclimat favorabil.

BCR IV K/DOQI - stadiul decompensat (preuremic). Activitatea de muncă pierdută în cea mai mare parte sau în totalitate.

BCR V K/DOQI - stadiul de uremie. Activitatea de muncă pierdută în cea mai mare parte sau în totalitate.

Introducerea în terapia BRC a mijloacelor de epurație extrarenală și a transplantului renal a făcut ca mulți bolnavi cu IRC să supraviețuiască, ceea ce a impus un nou stadiu al BRC, acela de uremie depășită, în care manifestărilor sindromului uremic – parțial amendate de tratamentul substitutiv – li se adaugă manifestări patologice specifice fiecărei metode desubstituție a funcțiilor renale.

Gr. sever	Aceste persoane au capacitatea de muncă în condiții de solicitare fizică pierdută în cea mai mare parte sau în totalitate. <i>În vederea respectării dreptului la muncă, se recomandă evaluare acentrată pe nevoile speciale ale persoanei.</i> Ar fi posibile unele tipuri de muncă cu program și intensitate de muncă centrată pe nevoile speciale ale persoanei. Munca la distanță.
Gr. accentuat	Adaptarea rezonabilă a locului și programului de muncă centrat pe nevoile speciale ale persoanei cu confort organic optim. Excluderea factorilor de risc, efortului fizic și psihoemoțional susținut. Munca la distanță.
Gr. mediu	Adaptarea rezonabilă a locului și programului de muncă centrat pe nevoile speciale ale persoanei cu confort organic optim. Excluderea factorilor de risc, efortului fizic și psihoemoțional susținut.
Notă: Necesită uneori schimbarea locului de muncă (după caz).	

3. Recomandări de servicii sociale

<p>Îngrijire la domiciliu - Serviciul de îngrijire socială la domiciliu reprezintă un serviciu public (creat în subordinea structurii teritoriale de asistență socială) sau privat (creat de către fundații, instituții private, înregistrate în conformitate cu legislația, având domeniul de activitate în sfera socială).</p> <p>Sursa: HG RM nr. 1034/2014 privind aprobarea Regulamentului - cadru al Serviciului de îngrijire socială la domiciliu.</p>
<p>Echipă mobilă - serviciu specializat, destinat persoanelor cu dizabilități, care oferă asistență socială și suport la domiciliul beneficiarilor, în baza nevoilor identificate ale acestora, precum și consiliere și suport persoanelor implicate în procesul de incluziune a acestora.</p> <p>Sursa: HG RM nr. 722/2011 privind organizarea și funcționarea Serviciului social „Echipă mobilă” și a standardelor minime de calitate de îngrijire socială la domiciliu.</p>
<p>Asistență personală - serviciul este destinat pentru persoanele cu dizabilități severe care necesită îngrijire, însoțire și supraveghere permanentă din partea unei alte persoane în procesul integrării lor în societate în domeniile protecției sociale, muncii, asistenței medicale, instructiv-educativ, informațional, al accesului la infrastructură ș.a.</p> <p>Sursa: HG RM nr. 314/2012 pentru aprobarea Regulamentului-cadru privind organizarea și funcționarea Serviciului social „Asistența personală” și a Standardelor minime de calitate (Anexa 2).</p>
<p>Centru de plasament temporar - este o instituție specializată, publică, de profil social, care oferă îngrijire temporară.</p>
<p>Locuință protejată - Serviciul social „Locuință protejată” este un serviciu social specializat, instituit prin decizia prestatorilor de servicii sociale, stabiliți în art. 7 din Legea nr. 123/2010 cu privire la serviciile sociale.”</p> <p><i>Beneficiar al Serviciului</i> – persoană cu dizabilități mintale care, în urma unei tulburări psihice (boli mintale sau deficiențe mintale), conștientizează și își dirijează acțiunile, a împlinit vârsta de 18 ani, nu dispune de locuință sau necesită îmbunătățirea condițiilor de trai și care, cu suport periodic, poate duce o viață independentă în comunitate.</p> <p>Sursa: HG RM nr.711 din 09.08.2010 pentru aprobarea Regulamentului-cadru privind organizarea și funcționarea Serviciului social „Locuința protejată” și a Standardelor minime de calitate.</p>
<p>Comunicare prin utilizarea limbajului mimico-gestual/limbajul semnelor:</p> <p><i>Solicitant și beneficiar al serviciilor de comunicare</i> – persoanele cu deficiențe de auz (surzi, muți ori surdomuți), care pentru a comunica folosesc limbajul mimico-gestual/limbajul semnelor.</p> <p><i>Prestator al serviciilor de comunicare</i> – Asociația Surzilor din Republica Moldova, care asigură organizarea și prestarea serviciilor de comunicare prin utilizarea limbajului mimico- gestual/limbajului semnelor cu ajutorul interpretului.</p> <p><i>Interpret</i> – persoană specializată în comunicare prin utilizarea limbajului mimico- gestual/limbajului semnelor care asigură astfel înțelegerea dintre persoana/persoanele cu deficiențe de auz și altă</p>

<p>persoană/alte persoane din cadrul diferitor autorități/instituții/organizații. Sursa: HG RM nr.333/2014 pentru aprobarea Regulamentului privind prestarea serviciilor de comunicare prin utilizarea limbajului mimico-gestual/limbajului semnelor cu ajutorul interpretului.</p>
<p>Plasament familial - este un serviciu social specializat, instituit prin decizia prestatorilor de servicii sociale. <i>Beneficiari ai Serviciului</i> sânt persoanele cu dizabilități cu vârsta de peste 18 ani, precum și persoanele ce au atins vârsta de pensionare și care se află, temporar sau permanent, în imposibilitatea de a locui cu familia biologică sau extinsă ori de sine stătător, din cauza nevoilor de îngrijire și suport special. Sursa: HG RM nr.75/2014 pentru aprobarea Regulamentului-cadru privind organizarea și funcționarea Serviciului social „Plasament familial pentru adulți” și a Standardelor minime de calitate.</p>
<p>Respiro - serviciu specializat, care oferă asistență socială, suport, îngrijire și supraveghere 24 de ore persoanelor cu dizabilități severe, în cadrul unor centre specializate sau altor tipuri de servicii sociale, pentru ca familiile, rudele sau alte persoane care le îngrijesc să poată beneficia de un repaus de max. 30 de zile pe an. <i>Beneficiari ai Serviciului</i> – persoane cu dizabilități severe, selectate în conformitate cu criteriile de admitere a beneficiarilor în cadrul Serviciului. Sursa: HG RM nr.413/2012 pentru aprobarea Regulamentului-cadru privind organizarea și funcționarea Serviciului social „Respiro” și a Standardelor minime de calitate.</p>
<p>Centru de zi - Centrul de zi pentru persoane cu dizabilități reprezintă o instituție publică sau privată, care, în regim de zi, organizează și desfășoară activități, prestează servicii sociale persoanelor cu dizabilități din comunitate/familie pentru asigurarea incluziunii sociale a acestora. <i>Beneficiari ai Centrului</i> – persoane cu dizabilități care locuiesc în comunitate/familie și, din cauza unor circumstanțe de orice natură, au abilități sociale reduse, capacitate scăzută de autodeservire, necesitând supraveghere, asistare și suport pe parcursul zilei Sursa: HG RM nr. 569/2019 pentru aprobarea Regulamentului-cadru privind organizarea și funcționarea Serviciului social „Centrul de zi pentru persoane cu dizabilități” și a Standardelor minime de calitate.</p>
<p>Reutilizarea/adaptarea încăperii de locuit – reutilizarea/adaptarea încăperii de locuit în conformitate cu necesitățile individuale ale persoanei pentru o funcționalitate eficientă.</p>
<p>Plasament familial - este un serviciu social specializat, instituit prin decizia prestatorilor de servicii sociale. <i>Beneficiari ai Serviciului</i> sânt persoanele cu dizabilități cu vârsta de peste 18 ani, precum și persoanele ce au atins vârsta de pensionare și care se află, temporar sau</p>

permanent, în imposibilitatea de a locui cu familia biologică sau extinsă ori de sine stătător, din cauza nevoilor de îngrijire și suport special.

Sursa: HG RM nr.75 din 03.02.2014 pentru aprobarea Regulamentului-cadru privind organizarea și funcționarea Serviciului social „Plasament familial pentru adulți” și a Standardelor minime de calitate.

Respiro - serviciu specializat, care oferă asistență socială, suport, îngrijire și supraveghere 24 de ore persoanelor cu dizabilități severe, în cadrul unor centre specializate sau altor tipuri de servicii sociale, pentru ca familiile, rudele sau alte persoane care le îngrijesc să poată beneficia de un repaus de max. 30 de zile/ an.

Beneficiari ai Serviciului – persoane cu dizabilități severe, selectate în conformitate cu criteriile de admitere a beneficiarilor în cadrul Serviciului.

Sursa: HG RM nr.413/2012 pentru aprobarea Regulamentului-cadru privind organizarea și funcționarea Serviciului social „Respiro” și a Standardelor minime de calitate.

Centru de zi - Centrul de zi pentru persoane cu dizabilități reprezintă o instituție publică sau privată, care, în regim de zi, organizează și desfășoară activități, prestează servicii sociale persoanelor cu dizabilități din comunitate/familie pentru asigurarea incluziunii sociale a acestora.

Beneficiari ai Centrului – persoane cu dizabilități care locuiesc în comunitate/familie și, din cauza unor circumstanțe de orice natură, au abilități sociale reduse, capacitate scăzută de autodeservire, necesitând supraveghere, asistare și suport pe parcursul zilei

Sursa: HG RM nr. 569 din 19-11-2019 pentru aprobarea Regulamentului-cadru privind organizarea și funcționarea Serviciului social „Centrul de zi pentru persoane cu dizabilități” și a Standardelor minime de calitate.

Reutilizarea/adaptarea încăperii de locuit – reutilizarea/adaptarea încăperii de locuit în conformitate cu necesitățile individuale ale persoanei pentru o funcționalitate eficientă.

Casă comunitară - Serviciul social „Casă comunitară” este un serviciu social specializat, instituit prin decizia prestatorilor de servicii sociale, stabiliți în art. 7 din Legea nr. 123/2010 cu privire la serviciile sociale.

Beneficiari ai Serviciului - persoane cu dizabilități severe, care necesită protecție, îngrijire și suport specializat continuu în raport cu vârsta și dezvoltarea lor și care întrunesc condițiile de eligibilitate stabilite la pct. 34 al prezentului Regulament (solicitantul posedă un grad sever de dizabilitate și necesită îngrijire permanentă, inclusiv în contextul dezinstituționalizării sau prevenirii instituționalizării...).

Sursa: HG RM nr.885 din 28.12.2015 pentru aprobarea Regulamentului-cadru privind organizarea și funcționarea Serviciului social „Casă comunitară” și a Standardelor minime de calitate.

Altele (de indicat) HG RM nr. 1413/2016 pentru aprobarea Regulamentului cuprivire la modul de stabilire și plată a *compensației pentru serviciile de transport*.

4. Recomandări pentru procesul educațional (pentru copii și persoane adulte aflate în proces de instruire)

Educarea în instituția de învățământ (general, special, auxiliar): Învățământul general cuprinde:
a) educația timpurie: grupele antepreșcolare, pentru copiii cu vârsta de la 0 la 3 ani; grupele preșcolare, pentru copiii cu vârsta de la 3 la 6 (7) ani, inclusiv grupele pregătitoare; b) învățământul primar: clasele I–IV; c) învățământul gimnazial: clasele V–IX; d) învățământul liceal: clasele X–XII (XIII).

Învățământul general include, de asemenea, învățământul special, învățământul extrașcolar, alternativele educaționale.

Sursa: Legea Republicii Moldova Nr. 152/2014 privind Codul educației.

Consens general: TOȚI au dreptul și acces la educație, indiferent de tipul și gradul de manifestare al dizabilității.

Adaptarea accesului și spațiului interior al instituției de învățământ: accesibilitate – ansamblu de măsuri și lucrări de adaptare a mediului fizic, transporturilor, precum și a mediului informațional și comunicațional, incluzând tehnologiile și sistemele informaționale și comunicațiile, conform necesităților persoanelor cu dizabilități, factor esențial de exercitare a drepturilor și de îndeplinire a obligațiilor persoanelor cu dizabilități în societate.

Sursa: Legea nr. 60/2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități.

Program individual de educație fizică:

Termenul de cerințe educaționale speciale (CED) se referă la instruirea special concepută, pentru a satisface nevoile unice ale unui copil cu dizabilități, inclusiv instruirea efectuată în clasă și instruirea în domeniul educației fizice.

Materiale didactice și instructive în sistemul Braille:

„Facilitarea învățării modurilor alternative de comunicare, a caracterelor Braille, a sistemelor alternative de scriere, de orientare, a aptitudinilor motrice, precum și facilitarea sprijinului reciproc și îndrumării reciproce între persoanele cu aceleași probleme.”

Sursa: Legea nr. 60/2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități.

Sisteme auditive individuale, sisteme auditive de învățare în grup, sisteme de amplificare:

„Aparatele” auditive sunt forma uzuală de protezare pentru persoanele cu hipoacuzie ușoară sau medie. Acestea funcționează prin amplificarea sunetului, suplinind astfel auzul deficitar.

Consiliere și asistență logopedică:

Sarcinile de bază ale logopedului reies din orientările de bază ale asistenței copiilor cu CES: evaluare/identificare și abilitare/reabilitare.

Consiliere și asistență psihologică, terapie psihologică:

Sarcinile de bază sunt de a facilita adaptarea copiilor la mediul educațional și de a maximiza potențialul de participare școlară și socială, prin:

- evaluare: raportarea la normele și standardele existente, prin aplicarea diferitor metode, instrumente specifice pentru a estima nivelul de dezvoltare a proceselor psihice, precum și personalitatea copilului în ansamblu;
- asistență: consultarea, consilierea, acompanierea copiilor care prezintă anumite deficiențe în dezvoltare în vederea remedierii, diminuării și eliminării acestora;
- prevenirea intrării copiilor în situații de dificultate;
- asistență, consiliere a cadrelor didactice, părinților sau reprezentanților acestora, altor adulți care lucrează cu copiii cu CES.

Sursa: Balan B., Bortă L., Botnari V. Educație incluzivă: Unitate de curs. 2017.

Învățământ la distanță: Învățământul primar/gimnazial/liceal se organizează ca învățământ cu frecvență, de regulă, în prima jumătate a zilei. Pentru persoanele cu dificultăți de învățare cauzate de dizabilități, învățământul primar se poate organiza ca *învățământ la distanță*, învățământ la domiciliu, studiu individual.

Se recomandă pentru o perioadă determinată de timp pentru persoanele, care sunt lipsiți temporar de posibilitatea de a se deplasa din cauza problemelor de sănătate /dizabilității.

Sursa: Legea Republicii Moldova nr. 152/2014 privind Codul educației.

Centru de resurse pentru educație incluzivă din instituția de învățământ (CREI):

În sistemul de structuri și serviciu EI la nivel instituțional un loc important îl are CREI, subdiviziune structurală a instituției de învățământ care dezvoltă și realizează diferite programe de asistență, având drept scop facilitarea, alături de alte servicii, a incluziunii educaționale a copiilor cu CES și abilitarea lor pentru viața independentă, prin:

- planificarea și realizarea activităților de suport educațional pentru copiii cu CES;
- acordarea serviciilor specializate de asistență psihologică, logopedică, alte tipuri de asistență în funcție de necesitățile copiilor și resursele instituționale;
- asigurarea coordonării tuturor intervențiilor de sprijin și crearea condițiilor pentru desfășurarea activităților de suport cu copiii;
- organizarea activităților comune cu copiii cu și fără CES de promovare a drepturilor copiilor și deplecare pentru educația incluzivă;
- furnizarea asistenței metodologice cadrelor didactice și nedidactice implicate în lucrul cu copiii cu CES;
- desfășurarea programelor de informare și sensibilizare comunitară privind beneficiile EI.

Sursa: Balan B., Bortă L., Botnari V. Educație incluzivă: Unitate de curs. 2017.

<p>Serviciul de Asistență Psihopedagogică (SAP): activitate complexă oferită în instituția de învățământ de către psiholog/psihopedagog/cadru didactic de sprijin sau specialistul din cadrul Serviciului de asistență psihopedagogică.</p> <p>Sursa: HG nr. 732/2013 cu privire la Centrul Republican de Asistență Psihopedagogică și Serviciul raional/municipal de asistență psihopedagogică.</p>
<p>Învățământ conform programului-tip cu abordări individualizate: Plan educațional individualizat – instrument de organizare și realizare coordonată a procesului educațional pentru beneficiarii cu cerințe educaționale speciale.</p> <p>Sursa: Legea nr. 152/2014 privind Codul educației.</p>
<p>Literatură în varianta sonoră: este destinată persoanelor cu deficiențe de vedere și persoanelor nevăzătoare.</p>
<p>Asistență în învățare din partea cadrului didactic de sprijin (CDS): Sarcina de bază a CDS este asigurarea asistenței psihopedagogice copiilor cu CES, în vederea valorificării potențialului, asigurării dezvoltării psihofizice, integrale și armonioase a personalității acestora, conform particularităților individuale.</p> <p>Sursa: Balan B., Bortă L., Botnari V. Educație incluzivă: Unitate de curs. 2017.</p>
<p>Consiliere și asistență psihopedagogică (tiflopedagog): Tiflopedagog – specialist care are în sarcina sa educarea și instruirea copiilor nevăzători.</p>
<p>Consiliere și asistență psihopedagogică (surdopedagog): Surdopedagog – specialist care are în sarcina sa educarea și instruirea copiilor surzi.</p>
<p>Translare în limbajul mimico-gestual/limbajul semnelor: <i>Solicitant și beneficiar al serviciilor de comunicare</i> – persoanele cu deficiențe de auz (surzi, muți orisurdomuți), care pentru a comunica folosesc limbajul mimico-gestual/limbajul semnelor. <i>Prestator al serviciilor de comunicare</i> – Asociația Surzilor din Republica Moldova, care asigură organizarea și prestarea serviciilor de comunicare prin utilizarea limbajului mimico-gestual/limbajului semnelor cu ajutorul interpretului. <i>Interpret</i> – persoană specializată în comunicare prin utilizarea limbajului mimico-gestual/limbajului semnelor care asigură astfel înțelegerea dintre persoana/persoanele cu deficiențe de auz și altă persoană/alte persoane din cadrul diferitor autorități/instituții/organizații.</p> <p>Sursa: HG RM nr.333/2014 pentru aprobarea Regulamentului privind prestarea serviciilor de comunicare prin utilizarea limbajului mimico-gestual/limbajului semnelor cu ajutorul interpretului.</p>
<p>Altele (de indicat)</p>

ANEXE

Anexa 1

Lista Produselor Asistive Prioritare (LPA) dezvoltată de OMS

1. Mobilitate					
Categorie		Numele produsului (Cod ISO)		Explicație	
Cârje	1	Cârje axilare 12.03.12		Dispozitive care oferă sprijin în timpul deplasării, cu suporturi orizontale căptușite, poziționate lângă trunchi, în dreptul axilelor	☐
	2	Cârje antebrâț 12.03.06		Dispozitive reglabile pe înălțime, care oferă sprijin în timpul deplasării, cu suport semi-circular la nivelul cotului, mâner orizontal, un singur ax și un vârf	☐
Cârje și bastoane	3	Cârje deplasare/bastoane 12.03.03		Dispozitive de mobilitate ajustabile/neajustabile, cu mâner	☐
	4	Bastoane de tip tripod/tetrapod 12.03.16		Dispozitiv care oferă suport pe timpul deplasării, cu un singur ax care se ramifică în trei sau în patru picioare, fiecare dintre acestea dotat cu un vârf care previne alunecarea (inel)	☐
Cadre de mers	5	Cadre de mers 12.06.03		Cadru care contribuie la menținerea stabilității și echilibrului utilizatorului, pentru menținerea poziției ortostatice sau a poziției în timpul deplasării, având fie patru vârfuri (inele), fie două vârfuri și două roți	☐
	6	Rolatoare 12.06.06		Cadru care contribuie la menținerea stabilității și echilibrului utilizatorului în timpul deplasării, cu mâner și cu trei sau patru roți (având sau nu o platformă)	☐
Scaune rulante	7	Scaune rulante cu antrenare manuală – model standard pentru utilizatori activi 12.22.03		Destinate antrenării de către utilizator, prin acțiunea asupra inelelor de antrenare sau a roților. Poate fi utilizat în interior/exterior și pe diverse tipuri de teren.	☐
	8	Scaune rulante cu antrenare manuală – antrenare de către însoțitor		Preponderent pentru utilizarea în interior și utilizare limitată în exterior, fiind puse în mișcare de către însoțitor	☐
	9	Scaune rulante cu antrenare manuală – model intermediar/avansat 12.22.03		Scaune rulante cu antrenare manuală, cu suport postural care poate fi ajustat în funcție de nevoile utilizatorului	☐
	10	Scaune rulante pentru sport 12.22.03		Scaune rulante cu greutate redusă pentru practicarea sportului	☐
	11	Scaune rulante cu antrenare electrică 12.23.06		Scaune rulante alimentate de acumulatori	☐
	12	Scaune rulante cu antrenare electrică și cu suport postural 12.23.06		Scaune rulante cu suport postural, alimentate de acumulatori	☐
	13	Tricicluri (biciclete cu trei roți) 12.18.09		Tricicluri sau dispozitive tip bicicletă, cu trei roți, care asigură un grad ridicat de mobilitate, utilizate preponderent în exterior	☐

Orteze membre inferioare	14	Orteze picior (OP) 06.12.03		Orteze care cuprind total sau parțial partea piciorului aflată sub nivelul gleznei. Aici sunt incluse: talonetele, inserțiile pentru încălțăminte, căptușelle, suporturile plantare, pernele de călcâi	☐
	15	Încălțăminte pentru diabetici/ picior neuropat 06.33.30		Pantofi ortopedici pentru reducerea sau distribuirea presiunii exercitate asupra țesutului, cu scopul de a preveni afecțiunile ce pot apărea la nivelul piciorului diabetic	☐
	16	Pantofi sau încălțăminte ortopedice 06.33.30		Încălțăminte pentru a trata sau a corecta funcțiile sau structurile cu deficiențe la nivelul piciorului, gleznei sau a labei piciorului	☐
	17	Orteză abducție/ orteză varus equin (picior strâmb congenital)		Dispozitiv utilizat pentru tratarea afecțiunii varus equin (picior strâmb congenital)	☐
	18	Orteze glezne – laba piciorului (OGP) 06.12.06		Orteze care se fixează pe articulația gleznei și pe laba piciorului – parțial sau în întregime	☐
	19	Orteze genunchi (OG) 06.12.09		Orteze care sprijină/ se fixează pe articulația genunchiului	☐
	20	Orteze genunchi – gleznă – laba piciorului (OGGP) 06.12.12		Orteze care se fixează pe articulațiile genunchiului și gleznei și pe laba piciorului	☐
Orteze membre superioare	21	Atele mâini (imobilizator mână) 06.06.12		Utilizate pentru a stabili (imobiliza) încheietura și mâna în poziția necesară, pentru relaxarea încheieturii, tendoanelor, ligamentelor sau pentru menținerea unei anumite alinieri a oaselor	☐
	22	Orteze statice pentru încheietura mâinii (OM) 06.06.12		Orteze care se fixează pe încheietura mâinii și pe mână pentru a menține poziția funcțională a acesteia și pentru a preveni deformările la nivelul mâinii și a încheieturii	☐
	23	Atele umăr		Atele este un bandaj utilizat pentru a susține brațul afectat	☐
Orteze coloană vertebrală	24	Orteze toraco-lombo-sacrale 06.03.09		Orteze care se fixează parțial sau total pe porțiunea toracică, lombară sau sacro-iliacă a trunchiului	☐
	25	Orteze cervicale 06.03.12		Orteze care susțin parțial sau în întregime zona vertebrală cervicală	☐
Proteze membre inferioare	26	Proteze membre inferioare sub nivelul genunchiului 06.24.09		Dispozitive care înlocuiesc porțiunea de membru inferior situată între încheietura genunchiului și a gleznei, ca urmare a amputației sau a unor deficiențe ale membrului (include proteza transtibială, a labei piciorului și proteza parțială pentru laba piciorului)	☐
	27	Proteze membre inferioare deasupra nivelului genunchiului 06.24.15		Dispozitiv care înlocuiește porțiunea de membru inferior situată între încheietura șoldului și cea a genunchiului, ca urmare a amputației sau unor deficiențe ale membrului (include proteza transfemurală, dezarticulația de genunchi și dezarticulația de șold)	☐
Proteze membre superioare	28	Proteze membre superioare transumerale (deasupra cotului) 06.18.15		Dispozitive care înlocuiesc porțiunea de membru superior situată între articulația umărului și cea a cotului, ca urmare a amputației sau a unor deficiențe ale membrului	☐

	29	Proteze membre superioare transradiale (sub nivelul cotului) 06.18.09		Dispozitive care înlocuiesc porțiunea de membru superior situată între încheietura cotului și cea a mâinii, ca umplere a amputației sau a unor deficiențe ale membrului	☐
Dispozitive speciale pentru copii cu întârzieri în dezvoltare	30	Cadre de mers pentru copii		Furnizează asistență pentru deplasare în cazul copiilor cu orice tip de întârziere în dezvoltare	☐
	31	Mese/scaune de poziționare		Mese și scaune special proiectate pentru copiii cu orice tip de întârziere în dezvoltare, pentru poziția șezut sau ortostatică	☐
	32	Cadre verticalizare ajustabile 04.48.08		Cadre verticalizare cu unghi ajustabil, care sprijină întregul corp în poziția de decubit ventral sau dorsal, destinate copiilor cu întârzieri în dezvoltare și mobilitate	☐

2. Văz					
Categorie	Numele produsului (Cod ISO)		Explicații		
Ochelari	33	Ochelari pentru vedere de aproape/Ochelari pentru citit 22.03.06		Ochelari care ajută la corectarea deficiențelor de vedere de aproape, cu plajă de acțiune selectată fixă	☐
	34	Ochelari pentru vedere la distanță 22.03.06		Ochelari pentru vedere la distanță, care ajută la focalizarea pe obiecte aflate la depărtare, cu dioptrii pozitive selectate	☐
	35	Ochelari pentru vâz diminuat 22.03.06		Ochelari specialii pentru mărire (cu dioptrii pozitive selectate)	☐
Dispozitive de mărire a imaginii	36	Lupe 22.03.09		Lentile convexe utilizate pentru obținerea imaginii mărite a unui obiect	☐
	37	Lupe digitale manuale 22.03.18		Sisteme video portabile care prezintă o imagine mărită a unui obiect aflat în apropiere, prin intermediul unei camere video	☐
	38	Lupe PC		Program pentru mărirea imaginii și ecran de citire pentru persoanele cu deficiențe de vedere, pentru număr nelimitat de utilizatori. În anumite cazuri este disponibilă opțiunea de efecte de amplificare a culorii și a tranziției cursorului.	☐
Bastoane tactile	39	Bastoane albe (pliabile sau non pliabile) 12.39.03		Dispozitive pentru orientare sau pentru identificarea elementelor din mediu, folosite de persoane cu deficiențe de vedere	☐
	40	Afișaje Braille cu opțiunea de actualizare 22.39.05		Dispozitive electro-mecanice pentru caractere Braille, bazate, de regulă, pe vârfuri rotunjite scoase în relief prin orificii situate pe o suprafață plată	☐
	41	Program text – vorbire		Program pentru convertirea în format audio a unui text selectat	☐

	42	Cititoare de ecran 22.39.12		Program de interpretare a informației afișate pe ecran și convertirea textului în format audio, icoane audio sau în format Braille	☐
	43	Cititoare ecran pentru smart phone/tablet		Dispozitive de comunicare dotate cu program de citire ecran, utilizate și pentru citirea cărților sau a ziarului și pentru orientare bazată pe GPS	☐
Produse pentru scris	44	Dispozitive portabile pentru notițe în format Braille 22.12.21		Dispozitive portabile care folosesc pentru introducerea datelor o tastatură standard sau Braille și convertirea audio sau afișaj Braille cu opțiunea de actualizare pentru afișarea informației	☐
	45	Imprimante Braille		Imprimante care generează documente pe suport de hârtie, folosind caractere Braille	☐
	46	Echipamente de scriere Braille 22.12.12		Dispozitive pentru introducerea manuală a datelor, în format Braille și pentru transferul informației pe suport hârtie	☐
	47	Program traducere Braille 22.39.12		Program de traducere Braille care convertește fișiere electronice în format Braille	☐
	48	Program automat de recunoaștere a vocii		Program pentru convertirea în format voce a unui text scris afișat pe ecran, în timp real	☐
Dispozitive voce	49	Calculatoare cu voce 22.15.06		Dispozitive care convertesc calculele în format audio	☐
	50	Ceasuri cu voce/tactile 22.27.12		Dispozitive de măsurat timpul cu semnalizare audio	☐

3. Auz					
Categorie	Numele produsului (Cod ISO)		Explicații		
Dispozitive auditive	51	Dispozitive auditive fixate pe corp 22.06.06		Dispozitive care se fixează pe îmbrăcăminte sau la gâtul utilizatorului și care amplifică sunetul	☐
	52	Dispozitive auditive în partea posterioară a urechii 22.06.15		Dispozitive care se fixează pe partea posterioară a urechii și care amplifică sunetul	☐
	53	Dispozitive auditive în interiorul urechii sau în canalul auditiv 22.06.12		Fixate parțial sau total în canalul urechii. Dispozitive fixate în interiorul urechii sau în canalul auditiv pentru amplificarea sunetului	☐
	54	Acumulatori reîncărcabili și încărcătoare pentru dispozitive auditive		Dispozitive pentru reîncărcarea acumulatorilor din dispozitivele auditive, electrice/solare	☐

Produce pentru comunicare	55	Telefoane cu amplificator 22.24.03		Tipuri de telefon proiectate pentru amplificarea sunetului pentru persoanele cu deficiențe de auz	☐
	56	Dispozitive pentru comunicarea video		Dispozitive care permit interacțiunea prin conexiune video	☐
	57	Dispozitive comunicare text		Comunicare text în timp real, cu conexiune cablu sau wireless (frecvent alimentate de acumulatori), pentru 2 – 4 persoane	☐
	58	Dispozitive/programe pentru tehnologii gest - voce		Convertirea limbajului mimico-gestual în vorbire și a vorbirii în limbaj mimico-gestual	☐
	62	Comunicator DeafBlind DeafBlind (DBC)		Constă dintr-un dispozitiv Braille pentru înregistrat informație legat la un telefon mobil prin conexiune Bluetooth	☐
Produce semnalizare	59	Indicatori sonerie ușă 22.27.03		Dispozitive cu semnale luminoase acționate de sonerie	☐
	60	Semnalizatoare alarmă foc și fum 22.27.09		Lumină tip stroboscop, intermitentă și/sau suport cu vibrații, care pot fi poziționate sub pernă și care sunt activate de declanșarea alarmei de fum	☐
	61	Brățări încheietură multi-sunet, cu vibrații 22.27.09		Semnalizează, prin intermediul vibrațiilor, detectarea diverselor sunete (de exemplu: telefon, sonerie ușă, plânsul copiilor etc)	☐
Alte produse	63	Captare TV 22.18.21		Componenta audio a programului TV este convertită în text scris, care este afișat pe ecran	☐
	64	Recunoaștere automată a vorbirii în sisteme de captare		Informațiile voce sunt recepționate de către dispozitive de recunoaștere automată a vorbirii și convertite în text pentru persoanele cu deficiențe de auz	☐

4. Comunicare					
Categorie	Numele produsului (Cod ISO)		Explicații		
Dispozitive non electronice	65	Cărți/panouri comunicare 22.21.03		Afișaje pentru comunicare prin utilizarea pozelor, a simbolurilor, cuvintelor/literelor sau o combinație a acestora	☐
	66	Cartonașe comunicare 22.21.03		Utilizatorii indică imaginea aferentă unei nevoi sau înlocuiesc imaginea care desemnează un obiect	☐
Dispozitive electronice	67	Program comunicare directă (față în față) 22.21.12		Program pentru comunicare directă – bazată pe simboluri sau text – care completează sau înlocuiește comunicarea verbală sau vorbirea	☐
	68	Program generator de simboluri		Face posibilă crearea unor instrumente pentru comunicare care nu se bazează pe tehnologie sau se bazează pe tehnologie simplă (de exemplu panouri/cărți/cartonașe pentru comunicare)	☐

	69	Aplicații Comunicare Augmentativă și Alternativă (CAA)		Aplicație Comunicare Augmentativă și Alternativă (CAA) pentru telefoane smart, cu scopul facilitării comunicării	☐
Accesorii	70	Mouse pentru cap		Asistă persoanele cu diagnosticul de paralizie în interacțiunea cu calculatoarele, folosind mișcările capului pentru operațiuni de tipul tastare, copiere, lipire	☐
	71	Stîc cap – gură 24.18.15		Accesorii fixate pe cap sau la nivelul gurii și folosite ca instrument asistiv pentru tastatură, un suport pentru panoul de comunicare sau pentru a da paginile	☐
	72	Program simulare tastatură și mouse 22.36.18		Program care simulează tastatura pe ecranul dispozitivului și/sau permite controlarea mișcării cursorului și/sau funcția de clic	☐

5. Cogniție					
Categorie	Numele produsului (Cod ISO)		Explicații		
Utilizări multiple	73	Asistent Personal Digital (APD) 22.33.06		Calculatoare alimentate cu acumulatori și care pot fi folosite oriunde – include telefoanele mobile de tipul smart și tabletele	☐
Asistență memorie	74	Reportofoane (Dictafon) 22.18.08		Dispozitive portabile care înregistrează, stochează și redau informația în format audio, pentru a facilita rememorarea activităților sau a întâlnirilor	☐
	75	Ceasuri cu funcția alarmă programată		Ceasuri care pot fi programate de către utilizator sau de către însoțitori, având alarme audio sau mesaje text, cu scopul de a atrage atenția utilizatorului cu privire la activitățile planificate	☐
	76	Dispenser medicamente 04.19.04		Casetă specială pentru doze prestabilite de medicamente, pentru a monitoriza administrarea acestora	☐
Dispozitive de măsurare a timpului	77	Temporizatoare vizuale		Dispozitive operate de către utilizator sau însoțitor, cu funcții multiple, care contribuie la îndeplinirea sarcinilor, finalizarea lor la termen, parcurgerea timpilor de așteptare fără a resimți senzația de anxietate	☐
	78	Produse pentru măsurarea timpului		Produse care ajută la orientarea temporală (an, anotimp, lună, data, zi a săptămânii, parte a zilei, oră)	☐
	79	Produse pentru gestionarea timpului 22.27.15		Produse care asistă la ordonarea cronologică a evenimentelor și la alocarea duratei de timp necesare desfășurării activităților	☐
Dispozitive pentru localizare	80	Dispozitive de urmărire GPS		Dispozitive GPS portabile, de mici dimensiuni, de forme și mărimi variate, care funcționează pe bază de acumulatori	☐

	81	Ceasuri localizare/ localizatoare GPS		Dispozitiv de localizare GPS integrat într-un ceas sau într-un alt obiect portabil	☐
	82	Localizatoare obiecte		Dispozitive care ajută la găsirea unor obiecte care se pierd în mod frecvent, cum ar fi chei, portofel, tocuri ochelari etc sau care avertizează utilizatorul atunci când respectivele obiecte depășesc limitele unei zone desemnate	☐
Dispozitive pentru navigare	83	Dispozitive de navigație portabile		Produse care oferă asistență utilizatorului pentru deplasarea dintr-un punct în altul 12.39.06	☐
	84	Dispozitive de călătorie portabile		Produse oferă asistență utilizatorului pentru deplasarea dintr-un punct în altul, având informații despre rută și despre serviciile de transport în comun, costuri și orientare în exterior	☐
Instrumente pentru comunicare și limbaj	85	Telefoane mobile simplificate		Telefoane mobile ușor de utilizat – de exemplu, interfață simplă, butoane de dimensiuni mari pentru facilitarea operațiunilor de apelare sau de scriere text etc	☐
	86	Programe predicție cuvânt 22.12.24		Programe care formează cuvinte întregi pe baza primelor litere testate de către utilizator	☐
	87	Programe cu navigare pe bază de poze		Parcurge pas cu pas activitățile zilnice planificate, cu ajutorul pozelor	☐
Alarmer	88	Sisteme de alarmă personale 22.27.18		Dispozitive acționate de către utilizator sau activate în mod automat în caz de urgență, pentru a informa utilizatorul de necesitatea solicitării de asistență din partea unei alte persoane sau a unui serviciu	☐
	89	Detectorare pentru căzături		Detectorare pentru căzături sunt purtate de către utilizator și vor declanșa o alarmă care va semnaliza unui însoțitor faptul că a fost detectat un impact și/sau că persoana a rămas în poziție orizontală. Dispozitivul trimite un semnal de alarmă unui însoțitor sau unui centru de monitorizare	☐
	90	Dispozitive alerte medicale		Dispozitive smart care permit comunicarea stării medicale și transmiterea datelor de contact în caz de urgență	☐

6. Mediu					
Categorie	Numele produsului (Cod ISO)		Explicații		
Mânere și mâini curente	91	Mânere și mâini curente 18.18.03		Bare, de regulă de formă cilindrică, fixate pe perete, podea sau pe o altă structură stabilă, care contribuie la sprijinirea utilizatorului sau la menținerea stabilității	☐
	92	Suporturi sau bare de sprijin (fixe sau portabile) 18.18.06 / 18.18.10		Bare drepte sau în unghi care oferă sprijin utilizatorului, pentru schimbarea poziției corpului, în poziția ortostatică sau în timpul deplasării	☐
Produse asistive pentru igiena	93	Scaune pentru duș 09.33.03		Scaune/taburete impermeabile, dotate sau nu cu roți, pentru poziția așezat în cabina de duș. Pot include coliere, opțiunea de ajustare a înălțimii picioarele sau	☐

corporală				a unghiului de înclinare a suprafeței	
	94	Scaune pentru baie/duș 09.33.03		Dispozitive pentru poziția așezat în timpul efectuării dușului sau a băii	☐
Produse asistive pentru toaletă	95	Înălțătoare vas toaletă 09.12.15		Înălțătoare pentru vasul de toaletă, care pot fi îndepărtate cu ușurință de pe suprafața vasului de toaletă	☐
	96	Scaune toaletă 09.12.03		Scaune, dotate sau nu cu roți, având inclus un recipient colector, folosite ca toaletă într-un spațiu aflat în afara băii	☐
Paturi	97	Saltea pentru reducerea presiunii 04.33.06		Pentru prevenirea apariției escarelor prin distribuția presiunii în zonele unde există protruții osoase	☐
Accesorii scaune rulante	98	Perne pentru reducerea presiunii 04.33.03		Dispozitive pentru protejarea integrității țesuturilor prin redistribuirea presiunii exercitate la nivelul feselor	☐
	99	Rampe portabile 18.30.15		Suprafețe înclinate portabile care constituie o punte de dimensiuni limitate între două suprafețe aflate pe planuri diferite	☐
	100	Plăci transfer, saltele transfer, cearșafuri pentru întoarcerea utilizatorului 12.31.03		Dispozitive pentru schimbarea poziției sau a direcției corpului unei persoane aflate în poziția așezat sau de decubit, prin tehnici bazate pe alunecare.	☐

Extrase din HG nr. 314/2012 pentru aprobarea Regulamentului-cadru privind organizarea și funcționarea Serviciului social „Asistență personală” și a Standardelor minime de calitate

În sensul prezentului Regulament, noțiunile utilizate semnifică:

- **Beneficiari ai Serviciului** – persoane cu dizabilități severe, inclusiv copii de la vârsta de 3 ani, care îndeplinesc condițiile de eligibilitate stabilite în Instrucțiunea anexată la prezentul Regulament.

I. Instrucțiunea privind modul de determinare a eligibilității pentru serviciul „Asistență personală”

Se stabilește dreptul la asistență personală a persoanei cu dizabilități dacă se constată:

1) afectarea gravă sau lipsa mobilității generale a persoanei, însoțită de afectarea gravă sau lipsa motricității fine a mâinii – persoana nu este capabilă, fără suportul din partea altei persoane, să stea pe șezute, să se ridice în picioare, și să meargă, să se transfere dintr-un loc în altul (scaun cu roțile, pat, scaun, WC, cadă etc.) și, totodată, nu reușește să realizeze acțiuni coordonate pentru a ridica, manipula și menține obiecte folosind mâna și degetele;

2) prezența unui comportament problematic cu frecvență zilnică – persoana prezintă manifestări care deranjează prin faptul că sunt neobișnuite și repetate, perturbă activitatea altor persoane, sânt considerate rușinoase și inacceptabile, prezintă pericol pentru persoană și/sau pentru cei din jur (își provoacă durere fizică sie și sau altor persoane; distruge lucruri; vorbește singură; are accese spontane de furie, râs, plâns; are mișcări bizare și repetitive ale corpului; se dezbracă în public; refuză categoric să participe la activități comune cu alte persoane etc.);

3) lipsa abilităților de autoîngrijire și interacțiune socială în cazul persoanelor cu dizabilități mintale – persoana nu este capabilă, fără suportul din partea altei persoane, să realizeze activități de igienă personală, precum și activități instrumentale privind rutina zilnică (pregătirea și servirea hranei, curățenie, spălatul rufelor, efectuarea cumpărăturilor, gestionarea banilor, folosirea transportului public, accesarea diferitor servicii medicale, educaționale, sociale etc.);

4) afectarea gravă sau lipsa văzului – persoana nu este capabilă, fără suportul din partea altei persoane, să realizeze activități instrumentale privind rutina zilnică și nu se orientează în afara locuinței.